

Egyed Ákos

ERDÉLY TÖRVÉNYHOZÓ ORSZÁGGYŰLÉSE 1848-BAN

Kemény Ferencnek, az utolsó erdélyi rendi országgyűlés tekintélyes elnökének emlékiratában figyelmet érdemlő sorokat olvashatunk az erdélyi forradalomról. A sokat tapasztalt, de a nemzeti érdeket az ideológiáknál többre tartó, mérsékelt konzervatív politikus az önkényuralom idején keletkezett EMLÉKEK ERDÉLYRŐL című visszaemlékezésében ezeket írta: „*Erdély a Forradalmat nem kezdette; Erdély reá volt kényszerítve azon védelemre, melyet az itteni magyarságnak az önfenntartási jog természeténél fogva tennie kellett. 1848 Martius utolsó napjai óta voltak Erdélyben petíciók, mik mindig a törvényes kormány elibe adtak; e petíciókat országgyűlés követte, mit a törvényes Fejedelem hirdetett ki; ezen országgyűlés törvényeket hozott, miket a törvényes Fejedelem erősített meg. Így kapcsolatot Erdély Magyarországhoz, így szabadult fel az úrbéres osztály Erdélyben és szűnt meg a robot, dézma, biztosított a földös urak kárpótlása elvesztett úrbériségeikért.*”¹

Az emlékirat erőteljesen hangsúlyozni kívánja, hogy a változásokat Erdély az uralkodó által megerősített törvények alapján hajtotta végre, s – amint a továbbiakban olvashatjuk – nem akart „*revolútiót előidézni*”. Ezt az állítást fenntartás nélkül elfogadhatjuk, azzal a pontosítással, hogy az erdélyi magyar politika a magyar országgyűlés Pozsonyban hozott törvényeihez igazodott, de március 15-ének a híre Erdélyben is forradalmi folyamatot indított el, ami nem maradt az utca eseménye, mert nyomban a politikai cselekvést befolyásoló tényezővé vált.

Az erdélyi magyar politika – felismerve a helyzet adta lehetőségeket – szerette volna azonnal életbe léptetni az uniót és más reformokat, hogy elkerülhető legyen a belső konfrontáció, ami már a korábbi években előrevetítette árnyékát. Ez a törekvése azonban meghiúsult. Erdély államjogi helyzete – különösen Bécs értelmezése szerint – megkövetelte, hogy az átalakulás törvényeit saját országgyűlése hozza meg. És emiatt Erdély nagy lépéshátrányba került Magyarországgal szemben. Az áprilisi törvények ugyanis – más okokat most nem tekintve – azért születhettek meg úgyszólván napok alatt, mert a magyar országgyűlés éppen ülésezett, viszont Erdély megfelelő törvényei azért késtek, mert országgyűlésének összeültéig több mint két hónapnak kellett eltelnie, holott a forradalom órája gyorsabban jár: a napok is számítanak, nemhogy a hónapok. És ebben már jól felismerhető volt Bécs sajátos Erdély-politikája, amely a változtatások késleltetését, majd a magyar önállósodási törekvések akadályozását, végső soron meghiúsítását célozta, bár időnként kénytelen volt engedményeket is tenni.

A magyarságnak már voltak tapasztalatai Bécs politikáját illetően, s ezért nem véletlen, hogy a megyék és a magyar városok, valamint a népgyűlések sorra kéri, sőt követelik Teleki József főkormányzótól, hogy siettesse az uralkodónál az országgyűlés összehívását. Bécs azonban hallgatásba burkolózott, s Teleki – a tömegnyomásnak engedve – április 11-én önhatalmúlag hirdetett országgyűlést május 29-re Erdély fővárosába, Kolozsvárra. A döntést az uralkodó utólag, vagyis május 5-én jóváhagyta.

Ettől kezdve Erdély lázasan készült a történelmi eseményre. Az erdélyi magyar po-

litika elsődleges célja volt, hogy az országgyűlés napirendjének legfőbb pontja az unió legyen, annak ellenére, hogy a május 5-i királyi leirat azt csak a harmadik helyen jelölte meg a hét javasolt pont között. Többen egyetlen tárgypontként az uniót szerették volna napirendre tűzni, hogy minden kérdést a már elfogadott és április 11-én az uralkodó által is jóváhagyott magyarországi törvények szerint lehessen rendezni. Mégis az a vélemény győzött, amely átfogóbb tárgysorozatot javasolt, hogy az átalakulás minden reális kérdését meg lehessen tárgyalni.

És a kérdések a forradalom kezdete óta nemcsak szaporodtak, de súlyosbodtak is. Erdély helyzetét id. Bethlen János Wesselényihez április közepén írt levelében nemcsak súlyosnak, hanem „vésteljes”-nek ítélte: *„Nekiünk vezetőkül állásunk felette nehéz, mert miután az egész Monarchiában a burocratikus rendszer megdöntetett, az erdélyi helybeli kormány csaknem egészen nullifikálva van, s helyébe sem felelős minisztérium, mint Magyar honba[n], sem alkotmányos élet, mint a többi ausztriai tartományba[n] nem lépett. Ily kormány nélküli körülmények között a legkisebb zavar általános anarchiára vezethet.”*²

Bethlen János nem túlzott, nem látott rémálmokat; május 29-ig a helyzet csak bonyolódott, a válság tovább mélyült. Most vált láthatóvá, hogy Bécs időhúzó taktikája, mivel nem volt hajlandó összehívni az országgyűlést, mennyire megnehezítette azok helyzetét, akik az általános rendezés vezetői voltak.

Bethlen János említett levelében a közigazgatási problémák mellett a parasztmozgalmak terjedésére céloz. Április-májusban ugyanis a jobbágymozgalmak hullámszerűen terjedtek szét Erdélyben és a Partiumban. Ezek a magyarországi jobbágyfelszabadítás hírére az első napokban spontánul robbantak ki, de terjedésükben és agresszivitásuk növekedésében már közrejátszott a román nemzeti mozgalomtól érkezett bátorítás is. Az Érchegységben a bányászmozgalmak váltottak ki nyugtalanságot, sőt félelmet, Háromszéken a határőrök tagadták meg az engedelmességet, s nem voltak hajlandók elhagyni a szék határát, miközben az illyefalvi Gál Dániel és forradalmártársai lefoglalták azokat a fegyvereket, amelyeket a General Kommando ki akart vonni a Székelyföldről. S továbbmenve: csak emlékeztetünk rá, hogy a Balázsfalván elfogadott program gyakorlatilag szembefordult az unióval, akárcsak a szász Univerzitas.³

Éppen a sokrétű s nehéz feladat miatt Wesselényi Miklós az erdélyi magyar liberálisok egységes fellépését szorgalmazta; először is győzzék meg a jobbágytartó nemesiséget – annak konzervatív részét is –, hogy a jobbágyfelszabadítás halaszthatatlan feladat, s hogy csak akkor számíthatnak állami kárpótlásra, ha az unió keretében hajtják azt végre. Az európai forradalmakra hivatkozva nyílt levélben kéri s figyelmezteti már április 12-én a még tétovázó vagy a rendezést elutasító nemeseiket: *„értsék meg a pillanat intését”,* mert *„igen is, honfitársaim! nincs arról többé kérdés: maradjanak-e meg a robot és a dézsma, vagy eltöröltessék?”* Szerinte csak az a kérdés: a nemesség szabadítsa-e fel a parasztságot, vagy *„ő törje szét bilincset”* – vagy az osztrák kormány vegye azt le róla. Régi felfogásához híven fejti ki, hogy amennyiben nem a magyar nemesség szabadítja fel a jobbágyokat, annak veszedelmes következményei lehetnek.⁴ Ezt az álláspontot – amely korántsem volt előzmények nélkül – magáévá tette a nemesség legnagyobb része, bár sokan feltették egy ilyen változástól az arra felkészületlen nemesiséget. S mivel a békés átalakulás egyetlen biztosítékát változtatlanul az unióban látta, s mert szeretne volna a románságot ennek a nagy ügynek megnyerni, az uniónak a jobbágyfelszabadítással való összekapcsolását a legidősebb tennivalóként jelölte ki az erdélyi magyar politika számára, óvatosan remélve, hogy az úrbéri viszonyok megszüntetésében

leginkább érdekelt románok elfogadják azt a tervet. Wesselényi, aki a Szilágyságban mint visszacsatolási kormánybiztos megtapasztalhatta (még a saját jobbágysági körében is) a parasztmozgalmak intenzitását, május 19-én írta Jósika Miklós barátjának: „*Nincs semmi, mit inkább kellene tele torokkal kiáltani, mint az, hogy azért kell az unió, mert az olá[h] s magyar paraszt [...] egyszerre szabaddá leendenek, s az olá[h] és magyar paraszt egyszerre mindazon jogokban részesülend, melyek eddig csak a nemeseké voltak; ezek pedig az ország terheit az eddigi paraszttal hordozandják, továbbá, hogy egyik vallásbelinek s egyik nemzetfiának szintannyi leend, mint a másiktól valónak.*”⁵ Az egyéni polgárjogok s a jobbágyszabadság elvének világos programja ez, amelyért Wesselényi s a magyar liberális ellenzék őszintén küzdött, s ez a szándék vezette a kolozsvári országgyűlésre is.

Feszült, de várakozó légkörben került Erdély utolsó rendi országgyűlésére. Kolozsvár felkészült a nagy esemény fogadására. „*Alig lehet városunkra ismerni – írta az Erdélyi Híradó – [...] A piac s az országházhoz közel eső utcák már korán reggel el voltak lépve. Minden ablakból kíváncsi nézők kandikáltak, s zászlók lobogtak. A nagyszámú nemzetőrség díszruhában foglalta el az országház előtti teret.*”⁶ A Redutnak nevezett épületet nevezte az újságíró – kissé megnövekedett polgári öntudattal – országháznak a Belmonostor utcában, amelyet nemsokára Unió utcának nevez a város magyarsága.

1848 májusának utolsó napjaiban Erdély fővárosára összpontosult a Monarchia politikusainak figyelme is, ahol Erdély államjogi helyzetét meghatározó döntésnek kellett születnie. Már május 28-án ide érkezett báró Anton Puchner tábornok, akit Bécs az országgyűlés királyi biztosává nevezett ki, megjött báró Perényi Zsigmond is, aki viszont a magyar kormányt képviselte. És sorra jelentek meg az erdélyi rendiség küldöttei, köztük a korábbi ellenzéki magyar politika vezéregyéniségei: Wesselényi Miklós, Szász Károly, Pálffy János és sokan mások. A vármegyei nemességet, a székely és szász székeket 86 küldött és tisztségviselő képviselte, a királyi hivatalosok lajstromán 220 meghívott neve szerepelt. Az országgyűlés etnikai összetétele az erdélyi rendiség jellege szerint alakult: a képviselők nagy többsége magyar és székely-magyar, 22 szász és 5 román, utóbbiak közt Ioan Lemeni (Leményi) görög katolikus püspök.

A követek és a meghívottak tanácskozásai már napokkal a hivatalos megnyitás előtt elkezdődtek. A fő téma mindenhol az unió volt. Különös figyelmet érdemel az indítványozó bizottság tanácskozása, amelyről Wesselényi Miklós levélben értesítette Szemere belügyminisztert. A levél az uniótörvény megszületésének háttéréről is fontos információk birtokába juttatja a kutatást. Erre azért is érdemesnek tartjuk kitérni, mert egyáltalán nem támasztják alá azokat a Bécsbe küldött szász és román jelentéseket, amelyek az uniótörvény elfogadását a szász és román országgyűlési követek és meghívottak részéről is kizárólag a magyarok által gyakorolt erőszaknak tulajdonították.

A levélből az tűnik ki, hogy az uniótörvény előkészítésének a kezdete jóval az országgyűlés előttre tehető, s annak során többször tárgyaltak Erdély magyar és román politikusai.

Az, hogy a Balázsfalván megválasztott 180 tagú román küldöttség Kolozsvárra korábban megérkezett, megkönnyítette a tárgyalásokat, annál is inkább, mert a küldöttség elnöke a párbeszédre, sőt a megegyezésre hajló Lemeni görög katolikus püspök volt. Ugyanakkor Kolozsvárt maradt Şaguna ortodox püspök is (akit pedig a bécsi küldöttség élére választottak meg). Lemeni kettős minőségében (meghívotként az országgyűlés tagja, s mint a román küldöttség elnöke) tárgyalt a magyar vezető személyiségekkel, s erről a román küldöttséggel külön értekezett, bizonyosan Şagunával is véleményt cseréltek. Utóbbi ekkor még nem zárkozott el a magyarokkal való egyezkedésektől sem.

Wesselényi szerint a balázsfalvi gyűlés után „óriássá vált” román kívánság, ti. hogy a román Erdély negyedik rendi nemzete legyen, aggodalmat keltezt a magyar vezetők soraiban. Ezért – és ez itt nagyon lényeges – „*még az országgyűlés előtt igyekeztek Bethlen Jánosék, Zeykék, Keményék az oláhok magas igényeit békítőleg lehangolni*”, vagyis valamiféle megegyezésre jutni. Ezek a tárgyalások nem voltak teljesen eredménytelenek, mert sikerült legalább az uniótörvény bevezető elveiben megegyezni. Ezt Wesselényi így közölte a belügyminiszterrel: „*Sikerült is erélyes fáradozásainknak az oláhok főbjeivel [!] s jelesen óhítú püspökjök Şagunával oly egyezésre lépniök, hogy ők s minden oláhok meglégednének azzal s megnyugszanak abban, hogy mondassék ki, miként »Erdélynek minden lakossa [!] nemzet, nyelv, születés s bevett vallások közti különbség nélkül úgy lesz tekintendő, mint egyetlen jogokkal bíró s egyenlő kötelezettségek alatt álló szabad polgára a nagy magyar honnak.*” Wesselényi siet hozzátenni: „*Illy értelemben s szellemben íratott unióról szóló 1-ső törvénycikk is.*”⁷

Ha Wesselényi levele valóság híven írta le az eseményeket, akkor Lemeni püspök és az országgyűlésen részt vevő többi román nemcsak a maga feje szerint cselekedett, amint később a román politikusok többsége állította, s amint a román történetírás is fenntartja, hanem a Kolozsvárt levő 180 tagú balázsfalvi küldöttség tudtával szavazta meg az uniót. Márpedig a Wesselényi levelében ismertetteket a szász képviselők külön nemzeti gyűlésében felvett jegyzőkönyv is megerősíti.

A szászok jegyzőkönyve szerint Lemeni nem nyilatkozott volna kedvezően a magyar tervezetről, ha előzőleg nem tárgyalt volna a román küldöttséggel, amelynek többsége jelen volt abban a teremben, ahol Lemeni az unió mellett foglalt állást. Továbbá az áll az említett jegyzőkönyvben, hogy Şaguna püspök is, aki régebről Kolozsvárt tartózkodik, „*sokszor tárgyalt a magyarok képviselőivel*”, az unióval maga is egyetértett.⁸

Wesselényi – mint ismeretes – részt vett Kolozsvárt abban az „indítványozó bizottmányban”, amely az uniótörvény tervezetét elkészítette. Amit erről írt említett levelében, szorosan kapcsolódik mind az előbb már érintett kérdéshez, mind a törvénynek a románokkal való megtárgyalása kérdéséhez. Utóbbinál maradva: az országgyűlés megnyitása előtt petíció érkezett az indítványozó bizottsághoz, amelynek megtárgyalására meghívták Lemeni püspököt, Bohátel ügyvédet s Constantin Pappfalvi főesperest, Hátszeg követeit. Velük „*az innep előtti napon*” sikerült megegyezni abban, hogy támogatni fogják az uniótörvényt, ha a petíciónak azon elveit, amelyeket a törvénytervezet nem tartalmaz, a későbbi közös országgyűlés elé utalják. Wesselényi a levélben idézőjelek közt adja a megegyezés szövegét. Levonható tehát az a következtetés, hogy a román küldöttek és Lemeni királyi meghívott előzetes tárgyalás során egyeztet bele az uniótörvény támogatásába.

Az országgyűlés hivatalos megnyitóján először a rendek elnöke, báró Kemény Ferenc, majd Teleki főkormányzó szólalt fel. Aztán Puchner királyi megbízott mondta el magyar nyelven az uralkodó üdvözlését, s egyben átadta a királyi javaslatokat tartalmazó leiratot. Puchner magyar beszéde s utalásai Erdély magyar múltjára feleltette a magyarokkal bánkódásukat amiatt, hogy nem az általuk kért királyi megbízott valamelyike jött Kolozsvárra.

Május 30-án Teleki főkormányzó előterjesztette a királyi prepozíciók három első pontját, de a rendek Wesselényi javaslatára a harmadikat – az uniót – kezdték elsőként tárgyalni. Ezután nyomban Wesselényi tette fel a diétának a legnagyobb kérdést: Elfogadjá-e az országgyűlés az uniót, amelyet az uralkodó a magyar törvények keretében szentesített, vagy nem? Erre nagy tapsban tört ki az országgyűlés. Szász Károly ezután felolvasta az uniótörvény szövegét.

A szász követek 29-én külön nemzeti gyűlésben vitatták meg állásfoglalásukat. Már ezt megelőzően egy közös gyűlésen a magyar politikusok biztosították jogaik megtartásáról, ha elfogadják az uniót. Helyzetüket nehezítette az, hogy többségüknek a küldők utasítása szerint az uniótörvény ellen kellett volna szavaznia. Először Carl Gooss, Segesvár küldötte emelt szót az unió mellett, majd Conrad Schmidt szebeni követ az unió hátrányait emlegette a szászokra nézve. Végül, hosszas vívódás után, s látva a magyar és székely követek s meghívottak lelkesült kiállását az unió mellett, a szászok is elhatározták, hogy nem szavaznak az uniótörvény ellen. A többségi szavazat Szeben követet is csatlakozásra bírta. A szász követek jegyzőkönyve az elhatározást a következő mondatokkal zárta: „*A követek a saját meggyőződésük s legjobb lelkiismeretük szerint jártak el. Az unió számukra, ahogy akkor álltak itt a dolgok, természetes szükségyszerűségnek tűnt. Hogy mi lesz a jövőben, azt senki sem tudhatja.*” Az Ellenőr június elsejei számában olvasható egy nem mellékes pontosítás: miközben a szászok tanácskoztak, a királyi biztos, Puchner tábornok „*felhívata őket, s megmondá, hogy az unió a dinasztia érdeke, s hogy ma már nincs senki Kolozsvár falai közt, ki az uniót szívvel-lelélekkel ne pártolná*”. Nincs kizárva, hogy Puchner közbeszólása döntötte el véglegesen a 30-i szász szavazatok sorsát. A kérdés persze további kutatást igényel. Hogy a magyar és székely küldöttek és meghívottak egyhangúlag fogadják el a törvényt, azt már lehetett tudni.

Ezek után egyhangú szavazattal megszületett az erdélyi országgyűlés első cikkelye „*Magyarország és Erdély eggyé alakulásáról*”. Ennek bekezdése így hangzik: „*A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben hozott VII. törvénycikkelyét Erdélyország hú, rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal eggyé alakulását a pragmatica sanctióban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tevén, ennek következtében, valamint a testvér Magyarhonnban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe lépve van, ugyanazon módon itt is a hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, és az ezzel ellenkező eddigi törvények ezennel eltörölteknek nyilvánítatnak.*”⁹

Ezzel a törvénnyel a sokszázados múltú erdélyi rendiség feloszlatta önmagát, s elfogadta az európai polgári történelmi rendszernek szabadságról vallott elveit. A törvény négy paragrafusban foglalkozott a teendővel: meghatározta a magyar népképviselési országgyűlésbe küldendő képviselők számát. Ezt a VII. törvénycikk tévesen 69-ben állapította meg, utóbbi viszont 73-ra emelte, s utalt arra, hogy az erdélyi igazgatást és igazságszolgáltatást a magyar országgyűlésen fogják rendezni. A bécsi udvari kancellária megszűnik, s a nádor hatásköre Erdélyre is kiterjed „*mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általában az igazgatás ágazataira nézve*”.

Az unió megvalósításával kapcsolatos kérdések intézésére az országgyűlés megválasztotta a huszonnégy tagú „*Unióbizottság*”-ot, amelynek elnöke Teleki József fő kormányzó lett, s tagjai között húsz magyar, négy szász és három román nemzetiségű képviselő volt. Később e bizottság román tagjainak a számát nyolcra növelték. A bizottság a népképviselési országgyűlés keretében Pesten fejtette ki működését.

Az egyesület a magyarság örömmel fogadta, mert fennmaradásának egyedüli zálogát látta benne. „*Hol csak magyar nép lakott, falut, várost elönté a nemzeti lobogók özöne, mindenfelé népgyűlés, világoztatások, lakomák, vigalmak*” – írta Kőváry.

A kolozsvári törvénycikkkel Pálffy János és Weér Farkas sietett Pestre a magyar kormányhoz s jóváhagyás végett az uralkodóhoz, aki a bécsi felkelés miatt Innsbruckba menekült. Az ellenakciók semlegesítésére s az aláírás felgyorsítására Batthyány mi-

niszterelnök is az uralkodóhoz utazott. Az uralkodó 10-én szentesítette a törvényt, amely a kísérő leirattal június 18-án érkezett Kolozsvárra, s azt már aznap fel is olvasták az országgyűlésben. Az egyesülés tehát törvényileg megvalósult. De hátravolt még a törvény gyakorlati alkalmazása. Ez – amint később ismertetni fogjuk – korántsem volt könnyű feladat.

Visszatérve az országgyűléshez, az, miután elfogadta a választójogi (II. törvénycikk), valamint a nemzeti fegyveres erőről szóló (III. törvénycikk) törvényeket (ezekre még visszatérünk), június 6-án rátért a jobbágyszabadság kérdésére. Voltak, akik ezt halogatni szerették volna, s maga Teleki is óvakodott az úrbériség eltörlését azonnal kimondani, a diéta viszont határozott volt: még aznap elfogadta a jobbágyszabadság IV. törvénycikkét, s ezt június 18-án, Szentháromság vasárnapján életbe is léptetik. Ez általános történelmi jelentőségén túlmenően azért volt forradalmi tett, mert az uralkodót, Bécsset is kész tények elé állította.

Hogy az országgyűlés semmi halasztást nem szavazott meg, abban ismét Wesselényi Miklósnak és körének volt döntő szerepe. Wesselényi és köre elvileg korábban is az uniót a jobbágyszabadsággal (és az ezzel járó jogkiterjesztéssel) kapcsolta össze, most a gyakorlatban bizonyította be, hogy tartja a szavát.

A törvénytervezetet május 26-án az indítványozó bizottság állította össze. Benne Wesselényi mellett részt vett id. Bethlen János, Kemény Dénes, Berde Mózes, Szász Károly, Teleki Domokos és még néhányan. Az általuk megbeszélte tervezetet június 6-án előzetes, ún. nemzeti gyűléseken megvitatták, s nem jelentéktelen módosítások után elfogadták.

A jobbágytörvénycikk „szerkezetét” június 6-án az országgyűlésben Wesselényi terjesztette elő. Eseményekben nem szűkölködő életének jelentős pillanata volt ez, amikor szépen megszerkesztett szónoklattal méltatta ezt a valóban nagy történelmi eseményt. Az emberiség és másfél millió lakos ügyében emel szót – mondta; azokért, akik eddig csak dolgoztak, akik adót fizettek és közmunkáztak. Akiket e nagy ügy részvétellel át nem hat, azoknak a szabadság, egyenlőség, testvériség hármasszava csupa üres frázis. Neki jutott a szerencse, hogy kimondhassa a nagy változást: ne legyen többé pórnép, legyenek a közös jog és elkötelezettség szerint testvérek. Az áldozatnak (ti. amelyet a nemesség a jobbágyszabadsággal hoz) kül- és belbecse csak akkor lesz, ha lelkesedéssel teszik. Kéri, fogadják el indítványát a robot és dézsma eltörléséről. Ekkor a teremben mindenki felállt, s ezzel a tervezet elfogadása mellett szavazott.

Az erdélyi országgyűlés IV. törvénycikke a bevezetőjében leszögezte: „Az úrbériségeken (colonicaturákon) eddig feküdt úri szolgálat (robot), dézsma és pénzbeli fizetések e törvény által eltörlöttenek.” A törvény negyedik paragrafusában értelmében az eddigi úrbéreszek tulajdonába került az a földmennyiség, amely a törvény kimondásakor használatukban volt.¹⁰

Külön hangsúlyoznunk kell, hogy a törvény nem tett semmiféle különbséget román, magyar és más nemzetiségű jobbágy felszabadításának feltételei között. Ezért írta az 1848-as erdélyi forradalom egyik befolyásos román vezetője, a későbbi jeles történétíró, a *Gazeta Transilvaniei* főszerkesztője, George Bariț, hogy 1848-ban Erdélyben a jobbágság megszűnt mindörökre.¹¹ Kőváry az *Ellenőr* című lapjában így köszöntötte ezt az eseményt: „Üdvözlöm 2 millió új polgártársamat. A rabbilincs, mely alatt századokot át nyögétek, a mai napon megtörik. Ti szabadok, velünk egyenlők vagytok.”

Elmondható, hogy a kolozsvári törvényhozás olyan jobbágyszabadságot alapozott meg, amely a Közép- és Kelet-Európában végrehajtott reformoknak ahhoz a típusá-

hoz tartozott, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosította a parasztság polgárosodásához. Más kérdés, hogy a gyakorlati alkalmazása gyakran okozott súrlódást, sőt összetűzést a volt jobbágyparasztság és a földesurak között, mert a földtulajdon helyzete rendezetlen volt.

A IV. törvénycikkben a jobbágyfelszabadítással és annak módjával a bevezető, valamint a 4. és 5. paragrafus foglalkozik. Ezek szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A 4. paragrafus a ki és a hogyan kérdését érinti. „*A helységek polgárai (eddig jobbágyok és zselérek) azon telkek és földek használatában, melyek kezeiken találtak, bárminő természetűek legyenek is azok – nem fognak bíróság közbejötté nélkül háborgattatni; sem legeltetési, faizási és nádlási rendes és folytonos eddigi haszonvételeikben megszorítottatni.*”¹²

A IV. törvénycikk e két leglényegesebb előírása értelmében egy új parasztosztály született Erdélyben: az eddigi függőségben élő, robotszolgálatra és dézsmaadásra kötelezett jobbágyparasztkok átalakultak személyileg szabad ház- és földtulajdonos parasztosztállyá.

Az adófizetés egyenlősége, a robot eltörlése azt jelentette, hogy a volt birtokos, jobbágytartó nemesi osztály sem élhet többé a parasztság munkájából, legalábbis a régi, feudális módon szervezett jobbágmunkából nem. A volt jobbágy szabad ember lett. Teljes költözési szabadságot kapott, javaival (a földvagyonát is ideértve) szabadon rendelkezhetett: adhatta-vehette; végrendeletileg utódaira hagyhatta. A családalapítás joga kizárólag az illetőkre (és családtagjaikra) tartozott a polgári törvény keretén belül. A földesúr nem rendelkezhetett a volt jobbágy munkaerjével és vagyonával. A frissen elnyert személyi jogok értelmében gyermekei neveltetésébe sem szólhatott bele a volt földesúr. Elvileg hivatalt viselhetett, a hadseregben tiszti rangot kaphatott. Mindezek révén a 48-as jobbágyfelszabadítás jórészt lerombolta a feudalizmus két alapvető osztálya: a nemesi földbirtokosság és a parasztság közti régi viszonyokat s azt a rendszert, amelyből azok következtek.

Bár az unió és a jobbágytörvény feltételezte a közteherviselés elvét, az országgyűlés jónak látta tételesen is kimondani, hogy a magyarországi vonatkozó törvénycikk „*Erdélyre is kiterjesztetik*” (VII. törvény). Aztán törvényt alkotott a sajtószabadságról (VIII.), a közlekedés előmozdításáról, azaz a vasútépítés szükségességéről (X.), a sóár szabályozásáról (XI.)

Külön kell szólnunk a vallási-felekezeti egyenlőséget biztosító törvényről (IX.): „*E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nem egyesült görög szertartásúak is értetnek) nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogegyenlőséggel bírnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyesházassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében.*”¹³ Ez a törvény igazságot szolgáltatott az eddig csak megtúrt státusban levő ortodox vallásnak és egyháznak. Ezzel a jogkiterjesztésben az országgyűlés törvényhozása jóval túllépett az egyén polgári jogainak elismerésén: a IX. törvény kollektív nemzetiségi jogokat is deklarált.

A kolozsvári országgyűlés törvényeinek polgári s európai jellegét hangsúlyozva, korántsem akarjuk azt mondani, hogy ennek a törvényhozásnak ne lettek volna korlátai. Ezek főként a kollektív politikai jogok területén nyilvánultak meg. A következő év tapasztalatai kellek hozzá, hogy 1849 nyarán Kossuth és Bálcescu nemzetiségi-közöségi jogok elfogadásával az összefogás útját egyengesse s a júliusi nemzetiségi törvény azokat tételesen meg is fogalmazza. De nem maradhat említés nélkül az, hogy az erdélyi országgyűlés már 1848 júniusában keresni kezdte a lehetőségeket: Szász Károly enyedi professzor azt kérte: fejezze ki az országgyűlés, hogy „*Az Oláh Nemzetet [...] Er-*

dély többi bevett, ezentúl egyenlő jogú és kötelezettségű” nemzetének „koszorújába szíves örömmest” felveszik. Erre a nyilatkozatra azonban akkor a többség kételyei s bizonyosan a helyzetnek a mihálcfalvi események¹⁴ okozta hirtelen elmérgesedése miatt nem kerülhetett sor.

A modus vivendi keresése azonban tovább tartott: a balázsfalvi petíciót s a szászok beadványát június 20-án elővette az országgyűlés, s a már elnyert polgári jogokra hivatkozva külön politikai nemzeteket nem ismert el ugyan, de a sérelmek megvitatásának lehetőségét továbbra is fenntartotta a közös országgyűlésen, amelyen ott lesznek nemcsak az erdélyi, de a magyarországi románok képviselői is. Csakhogy a románok sérelmesnek találták az erdélyi választójogi törvényt, mert az nagyobb megszorításokat tartalmazott, mint a magyarországi, s az Kőváry szerint „messzi kiágazó békétlenség magvát hinté el”.

Azonban bármely kritikával közelítsünk is a Kolozsvárt hozott törvényekre, azt el kell ismerni, hogy a feudális rendi törvények helyén olyan polgári jellegű törvények születtek, amelyek a román és szász modern nemzeti fejlődést is elősegítették.

Meg kell még említenünk az erdélyi törvényhozásnak a székely kérdéssel kapcsolatos döntéseit is.

Az erdélyi országgyűlés a székely sajátosságokat nem tudta jogilag rendezni: elhatalasította a székely határőrség eltörlését, a székely jobbágyoknak pedig mintegy kilencztedét meghagyta korábbi állapotában. Lássuk ezeket valamivel részletesebben.

A nemzeti fegyveres erőről hozott törvénycikk ugyan egységes katonai kötelezettséget írt elő minden állampolgár számára, leszögezte, hogy a székely határőri intézmény megszűnik, a katonacsaládok pedig politikai s tulajdonviszonyaikat illetően egyenlő jogokat élveznek más polgárokkal, de egy másik paragrafus gyakorlatilag hatálytalanította az előbbit. Ugyanis a III. törvénycikk hangsúlyozta: a közelebbi országgyűlésig „A fegyvert viselő (effektív standbeli) székelység mint nemzetőr köteles katonai rendes fegyelem mellett katonáskodni”. Ez a törvénycikk magán viselte a bizonytalanság bélyegét. Lehetett volna ugyan úgy is értelmezni, hogy a három székely ezred nemzetőrséggé alakul át, de ez csak elvi lehetőség volt, mert a gyakorlatban minden maradt a régiben. Ez azt jelentette, hogy a három határőrezrednek továbbra is a fennálló katonai rendszerben kell szolgálnia, a Nagyszebenben működő osztrák katonai vezetés (General Kommando) alatt. És ezen túl azt is jelentette, hogy a Székelyföld felén a szebeni katonai főparancsnokság hatalmi befolyása továbbra is fennmaradt.

A helyzet fonákságát a törvényhozás is jól látta. Erről írta Wesselényi Miklós Deák Ferencnek 1848. június 4-én kelt levelében: „Az itt szükségképpen elővenni kellett s kellő tárgyak közé tartozik a székely katonaság ügye; ezen derék, de nyakas népfaj helyzete, események és bujtogatók által felizgatva, s azon ponton állott, hogy a katonai fegyelmet teljesen lerázza. Nagy bajjal sikerült őket megnyugtatni. A róluk szóló törvénycikk nem olyan, milyennek lenni kellett volna, hanem amilyen lehetett.”¹⁵ A törvényjavaslat hírére feltörték a panaszok. A katonailag Háromszékhez tartozó Bardóc fiúszerk falvaiban például „keserű kifakadások mutatkoztak”, mert nem értik: miért tartják fenn az 1764-ben létesült állapotot. A katonaság egész nyáron határozottan követelte: töröljék el a határőri rendszert, s osszák meg testvériesen a katonai szolgálatot a volt katonarend, jobbágyok és nemesek között.

Miért nem sikerült a határőri rend kívánságának megfelelő törvényt alkotni annak ellenére, hogy e rend országgyűlési képviselői sürgették azt?

Úgy véljük, hogy mindenekelőtt azért, mert a törvényalkotó erdélyi nemesség nem merte vállalni a fegyverben álló székely határőrezredek átszervezésének a kockázatát.

Egyrészt, mert ez hosszabb időt vett volna igénybe, márpedig a megbízható fegyveres erőre bármely órában szükség lehetett a mind nagyobb méreteket öltő parasztmozgalmak lecsendesítésére. Másrészt az erdélyi törvényhozás tisztában volt vele, hogy Bécs kihívásnak venné az erdélyi határország státusának megváltoztatását. Ugyanis híába helyezte a nádor május 29-én a magyar kormány felügyelete alá az erdélyi haderőt, az osztrák minisztertanács Pillesdorf elnökletével azt határozta, hogy az erdélyi határország továbbra is a nagyszebeni főparancsnokságtól, ez pedig az osztrák belügyminisztertől függ.¹⁶

Amint láttuk, a Kolozsváron ülésező országgyűlés megszavazta a jobbágyszabadító törvényjavaslatot, amely a legmaradandóbb alkotásnak bizonyult, de ennek érvényességét a Székelyföldön a jobbágyságnak csak mintegy tíz százalékára terjesztették ki. Az ún. székely örökségnek (Siculica haereditas) nyilvánított telken lakó jobbágy vagy zsellér nem vehette tulajdonába az általa megművelt földet. Márpedig az országgyűlésen elfogadott törvény alapján a Székelyföldön a földbirtok döntően nagy részét ilyen ösfoglaláson alapuló nemesi jellegű tulajdonnak tartották. Az eredeti elképzelés szerint a javaslat a jobbágytartó határőr és szabad székely családok védelmét célozta, hogy ezen kategóriák ne veszítsék el földjüket. A törvénytervezet azonban azt is lehetővé tette, hogy a nemesség is székely örökségnek nyilvánítsa a jobbágyságon lévő föld nagy részét, s ennek alapján elhalassza a parasztság felszabadítását.

Amikor a székelyföldi parasztság ráeszmélt, hogy a megyei jobbágyok felszabadulnak, de ők nem, hatalmas elkeseredés hulláma bontakozott ki. Bíró Sándor radikális nézetű háromszéki református lelkész Kossuthhoz írt levelében a lényegre tapintott; a jobbágytörvény székely szakasza miatt a székelyföldi parasztság (jobbágy és zsellér) kimaradt a védelmi rendszerből: nemzetörnek nem veszik fel, nehogy ezáltal földet követeljen, önkéntesnek nem áll, mert azt mondja, jobbágy is, katona is nem lehet.¹⁷ Ezeknek a kérdéseknek a megoldása mind a pesti népképviselői országgyűlésre maradt.

Nem tudunk foglalkozni az erdélyi országgyűlés korabeli értékelésével, mert arra itt nincs elegendő terünk. Jelentőségéről egyébként is maguk a törvények tanúskodnak: ezek eltörölték a régi rendi törvényeket s privilégiumokat, és lerakták a polgári történelmi rendszer jogi alapjait. Az uniótörvény által pedig a civilizációban előbb járó Magyarországhoz kötötték Erdély jövőjét. Az uniót és a jobbágyszabadítást kimondó két legfontosabb törvényt egyhangú szavazattal hozta meg az országgyűlés, s úgy látszott, hogy a magyar forradalomnak sikerül az átalakulásokat békés, alkotmányos eszközökkel megvalósítani. Ez a remény indokoltnak látszott azért is, mert az uralkodó szentesítette, mind az uniót, mind az úrbéri törvényt, s már május végén István nádor fennhatóságát Erdélyre is kiterjesztette, s így a *pragmatica sanctio* előírásait semmi sem veszélyeztette. A magyar kormány természetesen lelkesedéssel fogadta az unió megszavazását, és sietett annak gyakorlati érvényt szerezni. Csakhogy ezzel egy időben olyan ellenerők léptek fel, amelyek nem a békés megoldás, hanem a konfrontáció irányába tolták az eseményeket.

Jegyzetek

1. Magyar Országos Levéltár (ezután OL) D. 90. Dessewffy Emil iratai. Acta publica. 56.
2. Wesselényi Miklós levélmásolati könyve a kolozsvári Állami Levéltárban (ezután: Wesselényi Miklós levélmásolati könyve).
3. Miskolczy Ambrus: ERDÉLY A FORRADALOMBAN ÉS A SZABADSÁGHARCBAN. ERDÉLY TÖRTÉNETE III. Szerk. Szász Zoltán. Budapest, 1986. 1393–1405.
4. Wesselényi Miklós Kemény Zsigmondnak küldött levélben fejtette ki említett nézeteit. Kemény Zsigmond azonban a levelet a *Pesti Hírlap* 1848. április 15-i számában közölte, ettől vette át a kolozsvári *Jelen* (korábban *Múlt és Jelen*) április 25-én.
5. A levél kelte 1848. május 19. Levélmásolati könyve.
6. *Erdélyi Híradó*, 1848. május 30.
7. Wesselényi Miklós Szemere Miklósnak. 1848. június 13. Levélmásolati könyve.
8. „*Daß auch Bischof Schaguna, der jüngst sich in Klausenburg langere Zeit auferhalten und mit den Stimmführern der Unger viel verkehrt hat, daß er von den Ständen zum Mitglied jener Comission ernannt worden ist, die sich mit dem ungarischen Ministerium über das Einzelne der Union ins Einvernehmen zu setzen hat.*” DOCUMENTE PRIVIND REVOLUTIA DE LA 1848... TRANSILVANIA. Bucureşti, 1992. 262.
9. CORPUS JURIS HUNGARICI 1540–1848 ÉV ERDÉLYI TÖRVÉNYEK. Budapest, 1900. 668.
10. Uo. 674.
11. Barit, George: SCRIERI SOCIAL-POLITICE. Bucureşti, 1962. 121.
12. CORPUS JURIS HUNGARICI. I. m. 674.
13. Uo. 677.
14. Az Alsó-Fehér megyei Mihálcfalván történt, több áldozatot követelő parasztmegmozdulásra utal.
15. Wesselényi Miklós levélmásolati könyve.
16. Urbán Aladár: BATTYÁNY LAJOS MINISZTERELNÖKSÉGE. Budapest, évszám nélkül (1986). 389.
17. OL. Kossuth-gyűjtemény. 459–1848.

NOVELLAPÁLYÁZAT

Pacskovszky Zsolt

A PERRY LÁNYOK SZÉP HAJA

Bodor Ádámnak

Katalina egy perccel hajnali öt előtt ébredt.

„Ne, nem akarom”, suttogta maga elé szorongva.

Néhány pillanattal később éles csilingelés verte fel a tornatermet, bűgva, villódzva kigyulladtak a mennyezeten a neonok, a hevenyészett vackokról pedig egymás után ugrottak fel az emberek, mint az idomított állatok, hogy gyorsan összecsomagolják és batyuba kössék a pokrócaikat, a háncsaikat. Néhányan a fülüket befogva, nyöszörögve megpróbálták ugyan aludni még egy percet, de hamarosan őket is talpra kény-